

Észak-Amerika természeti földrajza

Az északi féltekén, a nyugati félgömbön helyezkedik el.

Ázsiától a Bering-szoros választja el.

HATÁRAI

É – Jeges-óceán

K – Atlanti-óceán

D – Mexikói-öböl

NY – Csendes-óceán

TAGOLT PARTVIDÉK

A tagoltság É-D-i irányban csökken.

Szigetek:

Bahama-szk., Hawaii-szigetek (alatta forró folt), Kanadai sarki szigetcsoport, Grönland (Földünk legnagyobb szigete)

Félszigetek:

Floridai-félsziget, Kaliforniai-félsziget, Alaszakai-félsziget, Labrador-félsziget

Tengeröblök:

Mexikói-öböl, Kaliforniai-öböl, Hudson-öböl

NAGYTÁJAK

I.

A kontinens magja a **KANADAI-ŐSFÖLD** – a jégkorszakok ideje alatt a belföldi jégtakaró formálta.

Labrador-félsziget – a jégkorszakok ideje alatt a jégtermelő központ volt.

ásványkincsekben rendkívül gazdag:

II.

KORDILLERÁK

a harmadidőszaktól máig
színesfémek, nemesfémek

A Juan de Fuca mikrolemez szubdukálódik az Észak-amerikai-kőzetlemez alá → Cascade-hegység vulkánjai: Mt. Rainier, Mt. St. Helens

Alaszka, Alaszakai-félsziget

Kaliforniai-félsziget

III.

COLUMBIA-MEDENCE – NAGY-MEDENCE – COLORADO-FENNSÍK

A Kordillerák és a Sziklás-hegység között: tágas medencék, fennsíkok

IV.

SZIKLÁS-HEGYSÉG

a Variszkuszi-hegységrendszer maradványa

a Kordillerák kialakulásával párhuzamosan újból kiemelkedett → jég által megfiatalított formakincssel rendelkezik

feketekőszén, színesércek, nemesércek

Yellowstone Nemzeti Park – a Föld elsőként alapított nemzeti parkja (1872)

V.

PRÉRI

a Sziklás-hegység keleti, lealacsonyodó előtere

az utolsó jégkorszakban kőzetliszt (löss) fedte be → jó minőségű feketeföld
alatta jelentős artézi víz

VI.

MISSISSIPPI–MISSOURI-ALFÖLD

folyók által feltöltött síkság

VII.

APPALACHE – óidei eredetű röghegység, mára lealacsonyodott, összetöredezett

északi része a Kaledóniai-hegységrendszer maradványa

déli része a Variszkuszi-hegységrendszer maradványa (jelentős feketekőszénvagyonnal rendelkezett)

VIII.

PARTI-SÍKSÁG

Florida

VÍZRAJZ

FOLYÓK:

Mississippi és a Missouri

Columbia

Colorado – nem éri el Kaliforniai-öbölt, mert a vizét elöntözik.

Szent Lőrinc-folyó – a Nagy-tavakat köti össze az Atlanti-óceánnal.

TAVAK:

Kanada tavai

a belföldi jégtakaró mélyítette a medencéit (szelektív denudáció)

a glint-tavak vonala: Nagy-Medve-tó – Nagy-Rabszolga-tó – Winnipeg-tó

Nagy-tavak (a belföldi jégtakaró mélyítette ki a medrüket)

- Felső-tó
 - Michigan-tó
 - Huron-tó
 - Erie-tó
 - Ontario-tó
- e két utóbbi között a Niagara-vízesés

Kráter-tó (Crater Lake) – nem kráter, hanem kaldérató (az USA legmélyebb tava)

ÉGHAJLAT

Elsődleges meghatározó tényezők:

1. az Egyenlítőtől való távolság
2. tengerszint feletti magasság

Másodlagos éghajlatalakító adottságok:

1.
az É-D-i nyitottság, aminek következtében az Északi-sark hideg levegője akadálytalanul halad déli irányba, a Mexikói-öböl felől pedig meleg, forró levegő áramlik északi irányba.
→ Tornádó-övezet
TORNÁDÓ: speciális mérsékelt övezeti ciklon. Az észak-déli irányban nyitott Észak-Amerika belsejében, az egymás felé akadálytalanul áramló déli forró és északi sarki szelek találkozási zónájában alakul ki. Keskeny sávban nagy pusztítást visz végbe. (Vö. Tornádó-övezet – Tornado Alley.)
2.
Éghajlatválasztó hegység: Kordillerák
főnhatás – száraz, meleg fennsíkok, száraz, forró völgyek
az Eurázsiaiban tapasztalt fokozatosság helyett hirtelen változások NY–K-i irányban
3.
tengeráramlások
pozitív vagy negatív hőmérsékleti anomáliát okoznak
a Csendes-óceánban:
Kurosio-áramlás [M]
Kaliforniai-áramlás [H]
az Atlanti-óceánban:
Labrador-áramlás [H]
Golf-áramlás [M]
4.
A kontinens DK-i oldala hurrikánok által veszélyeztetett terület.
A hurrikán a legmelegebb trópusi óceánok fölött kialakuló trópusi ciklon, egy indián viharistenről kapta a nevét.
A trópusi ciklonok: a mérsékelt övezeti ciklonokhoz hasonlóan ezeknek a belsejében is alacsony légnyomás van, csak még alacsonyabb értéket mutatnak, ezért gyorsabban forognak, nagyobb a szél sebessége, nagyobb pusztítást végez.

A FÖLDRAJZI ÖVEZETESSÉG ÉSZAK-AMERIKÁBAN

I. HIDEG ÖVEZET

1. A sarkvidéki öv

Éghajlat: **állandóan fagyos éghajlat**

Kanada szigetvilágának legészakibb részén és Grönland belső területein.

Évi középhőmérséklet: -10--55 °C

Évi közepes hóingás: 25-55 °C

Éves csapadék: 200 mm körül

Általános jellemzők: egy évszak, állandóan zord tél, a legmelegebb hónap középhőmérséklete is 0 °C alatt marad.

Természetes növénytakaró: -

Talaj: -

Felszínformálás: belföldi jégtakaró, olvadékvizek.

2. A sarkkörü öv

Éghajlat: **tundra éghajlat**

Kanada északkeleti felén.

Évi középhőmérséklet: 0--25 °C

Évi közepes hóingás: 8-45 °C

Éves csapadék: 200-300 mm

Általános jellemzők: hosszú, zord tél és rövid, hűvös nyár; nyereséges vízháztartás.

Vízjárás: télen a folyók teljesen befagynak, a rövid nyár alatt árvizek.

Természetes növénytakaró: tundra (moha, zuzmó), erdős tundra (nyírral kevert ritka fenyves, majd törpefűz, törpenyár, törpefenyő).

Talaj: köves, homokos tundratalaj.

Felszínformálás: fagyaprózódás; „örök fagy”, fagyos talajfolyás.

Mezőgazdaság: rénszarvastenyésztés, halászat, prémes állatok vadászata, tenyésztése

II. MÉRSÉKELT ÖVEZET

1. A hideg mérsékelt öv

Éghajlat: **tajga éghajlat**

Kanada déli, délnyugati részén.

Évi középhőmérséklet: 0--10 °C

Évi közepes hóingás: 20-70 °C

Éves csapadék: 200-700 mm

Általános jellemzők: hosszú, zord tél, rövid, meleg, csapadékos nyár; a tavasz és az ősz rövid; a legnagyobb abszolút hóingás a Földön; a csapadék főként hó formájában.

Vízjárás: ingadozó (a nyári olvadáskor árvizek lehetségesek).

Természetes növénytakaró: tajga

Talaj: tápanyagban szegény, szürke podzoltalaj.

Felszínformálás: aprózódás; folyóvízi erózió, csuszamlás, talajfolyás.

Mezőgazdaság: erdőgazdálkodás, prémes állatok tenyésztése, rénszarvastenyésztés

2. A valódi mérsékelt öv

Itt nyugatról kelet felé haladunk. Az öv a nyugati szelek által szállított ciklonok uralma alatt áll
→ kelet felé csökken a csapadék.

Négy különböző éghajlat → négy területet különítünk el:

- óceáni területek: óceáni éghajlat
- mérsékelt szárazföldi területek: nedves kontinentális éghajlat
- szárazföldi területek: száraz kontinentális éghajlat
- szélsőségesen szárazföldi területek: mérsékelt övezeti sivatagi éghajlat

Eurázsiaiban fokozatos az átmenet. Észak- és Dél-Amerikában a hegységek (Kordillerák, Andok) hirtelen változásokat okoznak → éghajlatválasztók.

A/ Az óceáni területek

Éghajlat: **óceáni éghajlat**

Kanada DNY-i csücske (Vancouver térsége), USA ÉNY-i része (Washington állam). [A Twilight – Alkonyat c. filmsorozat az éghajlati adottságok, a természetes növénytakaró miatt kerül erre a helyszínre.]

Évi középhőmérséklet: 5-12 °C

Évi közepes hóingás: 7-15 °C

Éves csapadék: 800-2000 mm

Általános jellemzők: kiegyenlített éghajlat, kevés a napsütés, gyakori a köd, gyors változás az időjárásban.

Vízjárás: egyenletes.

Természetes növénytakaró: zárt lombhullató erdő (tölgy, bükk, nyír); fenyérek; tőzegmohalápok; zárt fűtakaró.

Talaj: barna erdőtalaj.

Felszínformálás: mállás, folyóvízi erózió.

Mezőgazdaság:

dús fűvű rétek, szál- és lédús takarmányok → szarvasmarha, juh
a szántókon rozs, zab, árpa; len, cukorrépa; lucerna

whisky, sör

alma és körte

B/ A mérsékelt szárazföldi területek

Éghajlat: **nedves kontinentális éghajlat**

Az USA keleti, északkeleti része

Évi középhőmérséklet: 0-12 °C

Évi közepes hóingás: 10-20 °C

Éves csapadék: 500-800 mm

Általános jellemzők: a kontinens belseje felé fokozódik a kontinentális hatás.

Vízjárás: ingadozó.

Természetes növénytakaró: zárt lombhullató erdő (Észak-Amerika: tölgy, nyír, juhar) → ligetes, erdős puszta.

Talaj: barna erdőtalaj.

Felszínformálás: mállás és aprózódás; folyóvíz, lejtőleöblítés, szél.

Mezőgazdaság: a síkságokon szántók: búza, árpa, cukorrépa, kukorica, repce, napraforgó;
zöldség- és gyümölcsstermesztés; sertés, baromfi, szarvasmarha

C/ A szárazföldi területek

Éghajlat: **száraz kontinentális éghajlat**

A Kordillerák és a Sziklás-hegység között: Columbia-medence, Nagy-medence, Colorado-fennsík; a Préri

Évi középhőmérséklet: 0-15 °C

Évi közepes hőingás: 25-45 °C

Éves csapadék: 300-500 mm

Vízjárás: ingadozó.

Természetes növénytakaró: füves puszták (Észak-Amerika: préri) – magas és alacsony füves változatok.

Talaj: feketeföld = csernozjom. (Az egyik legjobb minőségű talaj a világon.) A talajpusztulás és a szikesedés veszélye nagy.

Felszínformálás: aprózódás; szél, folyóvíz.

Mezőgazdaság:

Földünk legfontosabb éléskamrái: búza, kukorica

szarvasmarha- és sertéstenyésztés.

D/ A szélsőségesen szárazföldi területek

Éghajlat: **mérsékelt övezeti sivatagi, félsivatagi éghajlat**

Halál-völgy (Death Valley), Mojave-sivatag

Évi középhőmérséklet: 0-15 °C

Évi közepes hőingás: 25-50 °C

Éves csapadék: 100-200 mm

Vízjárás: erősen ingadozó. A folyók nagyrészt lefolyástalanok.

Természetes növénytakaró: nincs vagy gyér (só- és szárazságtűrők)

Talaj: nincs vagy csak sivatagi váztalaj.

Felszínformálás: aprózódás; szél, lejtős tömegmozgások.

Mezőgazdaság: juh, kecske, teve; oázisokban öntözéssel: gyapot, rizs, zöldségfélék

3. Meleg mérsékelt öv

Elhelyezkedés: 30°-45° szélességi körök között

Egyéb név: szubtrópusi öv = trópusok alatti, trópusokhoz közeli

Két eltérő éghajlat → két terület.

A/ Mediterrán területek: nyáron száraz, a kontinensek nyugati oldalán

B/ Szubtrópusi monszon területek: nyáron csapadékos, a kontinensek keleti oldalán

A/ Mediterrán terület

Éghajlat: **mediterrán éghajlat**

Kalifornia nyugati fele

Évi középhőmérséklet: 10-20°C

Évi közepes hőingás: 15-20°C

Éves csapadék: 400-1000 mm

Nyár: a passzát leszálló ága áttolódik → forró, száraz, napsütéses nyár

Ősz: passzát visszahúzódik → utat enged a csapadékot szállító nyugati szeleknek (ciklonok)

Tél: enyhe, csapadékos

Tavaszi: közelít a passzát → csökken a csapadék

Vízjárás: A csapadékeloszlást követi.

Nagyobb folyókon: kisvíz és nagyvíz

Kisebb folyók: nyári kiszáradás (= időszakos vízzállítás)

Természetes növénytakaró:

1. Keménylombú erdők: magyal, paratölgy
2. Tűlevelű erdők: mandulafenyő (pinea), mamutfenyő
3. Macchia – a kiirtott erdők helyén másodlagos növénytakaró: növénytársulás (nehezen járható, szúrós, örökzöld cserjés)

Talaj:

- barna mediterrán talaj (csapadékosabb területeken, több humusz)
- fahéjszínű talaj (szárazabb területeken, kevesebb humusz)
- terra rossa (csak mészkőterületeken)

Felszínformálás: Főleg a folyók, nyáron a ritka, de heves csapadék lejtőleemosása

Mezőgazdaság:

- Ahol öntöznek: citrom, narancs, mandarin, grapefruit, korai zöldségfélék (paprika, paradicsom stb.) gyümölcsök (pl. eper)
- Szárazabb, nincs öntözés: olajfa (olajbogyó, olívaolaj), szőlő, füge, mandula, dió, gesztenye búza, árpa paratölgy juh, kecske

B/ Szubtrópusi monszun terület

Éghajlat: **szubtrópusi monszun éghajlat** (=mérsékelt övezeti monszun)

Florida, Parti-síkság

Évi középhőmérséklet: 10-20 °C

Évi közepes hőingás: 5-25 °C

Éves csapadék: 1000-1500 mm

[Monszun = az évszakos irányváltást mutató szélrendszereket monszunnak nevezzük, kikötve, hogy a legjobban különböző két hónap eredő szélirányai között legalább 120° különbség legyen.]

Itt az évszakos irányváltást a szárazföldek és a tengerek eltérő felmelegedése okozza!

Vízjárás: Kevésbé szélsőséges, mint a mediterrán területeken, a nyári monszun viszont árvizeket okozhat.

Természetes növénytakaró: Babérlombú erdő Floridában pl. liliomfák, mocsári ciprus

Talaj: szárazabb területeken: vörösföld nedvesebb területeken sárgaföld

Felszínformálás: télen az aprózódás, nyáron a mállás → folyók elszállítják

Mezőgazdaság: rizs, gyapot, tea citrusfélék, zöldségfélék szója, földimogyoró, dohány sertés- és baromfitenyésztés